

КОМУНИСТ

А з э р б а ј ч а н К П М К в э Б К о р г а н ы

№ 76 (11023) | Чэршэнбэ, 1 апрел 1959-чу ил | Гіжмэти 20 гәпик

Бөјүк сәнәткар

(Н. В. Гоголун анадан олмасынын 150 иллији мүнәсибәтилә)

«Гогол ачы, үрәк јандырычы күлүш илә күлүр, заһирдә күлдүју адамларын һалына батиндә ағлајыр».

ФИРУДИНБӘЈ КӨЧӘРЛИ.

Никалај Василјевич Гогол өз бәди әсәрләрилә дунја классик әдәбијјатында шәрәфли мөвгәји олан бөјүк сатирик јазычыдыр. Онун ады тәкчә рус халгы үчүн дејил, бүтүн тәрәггипәрвәр бәшәријјәт үчүн севимли вә әзиздир.

Гоголун әсәрләри кениш охучу күтләси арасында бөјүк шөһрәт газанмышдыр. Онун сөзләри зәрби-мәсәл һалына кечмиш, образлары дилләр әзбәри олмушдыр. Бу шөһрәтин әсас сәбәби сәнәткарын јарадычылығындакы бөјүк хәлгиликдир. Аловлу вәтәнпәрвәр Гогол халгынын дәрдинә јанан, зәһмәткешләрин агыр, мәшәггәли һејатына ачыјан бир сәнәткар олмушдыр. Она кәрә дә Гоголун сатирасында һәмишә дәрин бир кәдәр һисс олунур. Онун күлүшләри көз јашлары илә јоғрулмушдыр. Онун комедијаларында, повест вә һекајәләриндә сызылдајан бир гәлбин дејүнтүсү һисс олунур. Гогол феодал-мүтләгирјјәт дөврүнүн бүтүн ејбәчәрликләрини, мәнһус капиталист тамаһкарлығыны, һаким синифләрин мә'нәви мүфлисирјјини бөјүк сатирик гүввә илә ифша етмишдир. О, ејни заманда рус ичтимаи мүнтиндәки бөјүк һәјәт рүшәјминә, мүбаризә гүввәсинә үмидләр бәсләјјини дә гејд едирди.

Гогол әзәмәтли бир өлкә олан Русијаја нәзәр салдыгда, бу өлкәнин јохсул олдуғуна, керида галдығына тәәччүб етмәјә билмирди. О, бөјүк үрәк јангысы илә јазырды: «Рус ели, рус ели!... Нијә сәнин һәр јериндә үфүгләрдән-үфүгләрә, дәнизләрдән-дәнизләрә јайылан гәмли нәгмәләрин ешидилир? Бу нәгмәләрдә чырпынан нәдир?... Еј рус ели!... Нијә сәндә һәр шеј пичизар долу көзләрини мәнә дикмишдир? Мән һәдә дә һејрәт ичиндә һәрәкәтсиз дурмушам. Башымын үстүнү исе јагыш долу

горхунч булудлар алыб, сәнин әнкинлијин гаршысында фикирләрим донуб галмышдыр. Бу учсуз-бучагсыз әнкинлик нәләр олачағынымы хәбәр верир? Сән өзүн учсуз-бучагсыз олдуғун һалда, бурадамы учу-бучагы көрүнмәјән фикирләр доғмајачаг? Сәндә әл-гол ачмаг, һәрәкәт етмәк үчүн мејдан олдуғу һалда, бурадамы пәһливанлар јетишмәјәчәк? Бу әзәмәтли әнкинлик бөјүк бир гүввә илә гәлбимин дәрвинликләриндә әкс олунур, мәни горхунч бир һалда бүрүјүр, көзләрим фөвгәл'әдә бир һакимирјјәт һиссилә ишығланыр: бир бах! Јер үзүндә мисли-бәрабәри олмајан нә гәдәр парлаг, нә гәдәр көзәл бир әнкинлик! Еј рус ели!».

Ихтисарла вердијимиз бу сәтирләрдә дағылмыш јурдуна-јувасына тамаша едән вә үрәјиндә бөјүк арзулар, үмидләр бәсләјән бир вәтәнпәрвәрин, халгыны севән бир јазычынын аһ-наләси ешидилир.

«Өлү чанлар» Гоголун ән гүввәтли әсәрләриндән биридир. Өзүнүн јаздығы кими, бу әсәр Русијанын учсуз-бучагсыз чөлләринә, «бир нөгтә кими, бир нишан кими еһәмирјјәтсиз һалда көзә чарпан» шәһәрләринә сәјаһәт әсәридир. Бөјүк сатирик бир паеа олан «Өлү чанлар»да Гогол дөврүнүн ән типик, ән характерик һадисәләрини тәсвир етмиш вә чәмијјәтин гаранлыг бучағларыны ишығландырага, гәрибә типләр мејдана чыхармышдыр. Гогол бу әсәриндә бөјүк бир образлар силсиләси јаратмышдыр. «Өлү чанлар»дакы мәркәзи образ Чичиковдур. Чичиков ријакардыр, јаланчыдыр, мөһтәкирди, фырылдагыдыр. Бүтүн һејәти боју нәјин баһасына олурса-олсун јухарыја галхмаг үчүн әлләшән бу карјеристин һејәти—суда боғулан вә саман чөпүндән дә олса јанышыб үзә чыхмаға чалышан задәканлығын рәмзидир. Чичиков повестин ачарыдыр. Гогол бу көһнә, паслы ачардан истифадә едәрәк гапылары бир-бир ачыр вә охучуну бир аләмдән чыхарыб айры аләмә салыр. Бу гапыларын

архасында көрүн кимләр вар: Манилов—мәдәнијјәтсиз, мискин, тәнбәл бир адамдыр. О, һеч бир фәалијјәт көс-тәрмәјән, һәр заман хәјал аләминдә јашајан, дахилән бош, симасыз бир түфејлидир. Манилов күчүнү, гүввәсини итирмиш, јалныз «хәјәлплов» илә гидаланан вә ајагы торпагдан үзүлмәјә башлајан мүлкәдарлығын бариз нумәјәндәсидир. Ноздрјов исе Маниловун тамамилә әксидир. О, чөшгүн бир фәалијјәт пәрдәсинә бүрүнмүшдүр.

Идеалсыз, принципсиз, хырдачы Ноздрјов һәр заман һәрәкәтдәдир. Анчаг бу һәрәкәт һеч бир фәјдалы әмәклә бағлы олмајыб, галмагалларла долудур. Ноздрјов да Манилов кими дахилән бош вә мә'насыз бир адамдыр.

Һејәсыз, кобуд Сабакевич јалныз өз чибини хејринә јашајан, бүтүн инсанлыға шүбһә илә бахан бир мүлкәдардыр. Онун нәзәриндә һамы јарамаз вә хаиндир. Сабакевич өз дахилиндә олан мәнфиликләри башгаларында көрән әгидәсиз, инамсыз бир адамдыр.

Коробочка, Плјушкин образлары исе худ-пәсәндлијин, хәсислијин бөјүк бәди гүввә илә верилмиш тимсалларыдыр. Булар сөн дәрәчә мөһдуд адамлардыр, төпәлдегиләри шејләрин арасында һөрүмчәк кими тор гуруб јашајан типләрдир. Плјушкин, һәтта, нә үчүн јашадығыны белә билмир. Өмрү боју јыгдығы шејләр ону бир инсан кими мәһв етмишдир.

Бир-бирини тәкәрар етмәјән вә һәр бири мүлкәдар-тәһкимчилик дөврүнүн бир мәнһус тәрәфини ачыб көстәрән бу типләр охучунун көзү гаршысындан кечдикчә о, гана вә һәдә-горхуја әсасланан үсул-идарәнин нә гәдәр чүрүк вә пуч олдуғуну ајдын көрүр.

«Өлү чанлар» әсәриндә чичиковларын, маниловларын, сабакевичләрин јумруғу алтында јашајан тәһкимчи кәндиләрин образлары да чох ајдын вә бәди чәһәтдән

күчлү тәсвир едилмишдир. Патриархал-мүлкәдар мүнтинин бу чүр кәскин ифшасы ашагы тәбәгәнин һејәти һаггында охучуда чох ајдын тәсәввүр јарадыр.

Үмумијјәтлә, Гогол өз јарадычылыг дүһасыны ичтимаи һагсызлыгларла мүбаризәјә һәср етмишди. Инсан тәбиәтини алчалдан, инсаны әзиб хырпалајан нә варса, һамысыны гырмачламаг, көздән салмаг, сатира атәшинә тутмаг онун әсас јазычылыг манерасы иди.

«Өлү чанлар» әсәри һаггында мәшһүр рус тәңгидчиси Белински јазмышдыр: «Бу әсәр тамамилә реал олдуғу кими, вәтәнпәрвәрлик руһу илә долу, һәгигәтин үзәринә чәкилмиш пәрдәни амансызчасына гопаран, мәһсулдар рус һәјәт рүшәјминә еһтираслы бир мәһәббәт бәсләјән әсәрдир. Бу әсәр һәм кансепсијасына, һәм дә јазылышына, истәр образларын характери вә истәр сә дә рус мәишәтинин тәфсиләтина кәрә олдуғча бәди вә ејни заманда фикирчә дәрин олан ичтимаи, күтләви вә тарихи бир әсәрдир».

Гоголун өлмәз әсәрләриндән бири дә «Мүфәттиш» комедијасыдыр. Бу әсәр јазылан кими мәшһүрлашмыш вә јуәләрлә театрын сәһнәсиндә ојнамышдыр. Бу әсәри илә Гогол чар мүтләгирјјәтинин дахили пучлуғуну, чиновникләрин јалан, рија, рүшвәт васитәсилә јашадығларыны бөјүк бир гүввә илә дамғаламышдыр. Хлестаковун фырылдагылығыны, икиүзлүлүғүнү, јаланчылығыны, Городничинин күтбашлығыны вә өзбашыналығыны, Держиморданын һәрәкәтләрини вә с. ифша етмәклә јазычы, дөврүнүн һаким даирәләринин мә'нәви һечлијини көстәриди.

Гогол өзү «Мүфәттиш» комедијасы һаггында белә јазмышдыр: «Мән «Мүфәттиш»дә Русијада олан бүтүн билдијим писликләри, ән чох һагг-әдаләт төләб олунан јерләрдә едилән әдаләтсизликләри бир јерә төпламаг вә бир нәфәсә онлара күлмәк истәмишәм». Анчаг јазычы бу мәгсәдлә јаратмаға башладығы комедијаны елә кениш, елә дәрин мигјәсда јазмышдыр ки, «Мүфәттиш» бүтүн чар мүтләгирјјәти системини, онун әсил мәһијјәтини сатира атәшинә тутан чох күчлү бир әсәр олмушдур.

Кәскин ифша күчү Гоголун бүтүн әсәр-

ләриндә вардыр. Бөјүк мүшәһидәчилик габилитјетинә малик олан бу јазычынын әлиндә сатира күчлү бир силаһ иди. Бу силаһла о, иртичаја, гара гүввәләрә гаршы бүтүн јарадычылығы боју мүбаризә апармышдыр.

Сатира илә јанашы Гогол јарадычылығында чох дузлу бир јумор да вардыр ки, бу чәһәт јазычынын бүтүн әсәрләринә хусуси калорит верир вә охучуну өзүнә чәлб едир. Һәтта вәтәнпәрвәрлик руһу илә долу олан романтик әсәрләриндә белә («Тарас Булба») бу дәрин јумор өзүнү көстәрир. Гогол үрәкдән, гәһгәһә илә күлмәји бачарыр. Бу күлүш о гәдәр гүввәтлидир ки, тамашачыја да, охучуја да сирајет едир. Анчаг бу, садәчә күлдүрмәк үчүн олмајан ачы, тә'сирли күлүшдүр. Чар мүтләгирјјәтинин зоракылыг вә ганиччилик машыны алтында әзилмиш Акаки Акакевичин, бүтүн өмрүнү бир шинел һәсрәтилә јашајан бу заваллы мә'мурун һејәти үрәкләри титрәдәчәк гәдәр тә'сирли дејилми? Мәкәр Гоголун «Көһнә дунја мүлкәдарлары», «Иван Ивановичлә: Иван Никифоровичин да-лашмасы һаггында повест», «Нева праспекти», «Дөлинин гејдләри» «Пар-трет», «Бујун», «Калјаска» вә гејри әсәрләриндәки образлар көз јашлары илә јарадылмамышдырмы? Бу әсәрләриндә јазычы көстәрмишдир ки, хусуси мүлкіјјәтә әсасланан истисмарчы гурулуш инсан психоложисини корлајыб, ону әсир едир, бирини дојдурур, о бирини исе дојдурур.

Гоголун јаратдығы образлар канкрет тарихи дөвр чәрчивәсиндән чыхараг, башга ичтимаи дөврләрин дә характерик чизкиләрини өзүндә дашыјыр. Онун тәсвир етдији пул дүшкүлүғү, зүлм вә истисмар тәкчә Гоголун јашадығы дөврә дејил, бүтүн муасир капитализм дунјасына хас олан бир хусусијјәтдир.

Гоголун ады Азәрбајчан халгы үчүн севимли вә әзиздир. Һәлә XIX әсрдән онун әсәрләри Азәрбајчан дилинә тәрчүмә олунмаға башламышдыр. Мирзә Фәтәли Ахундов Гогол јарадычылығы илә јахындан таныш



иди. О да Гогол кими мүтләгирјјәти, дини, мөһүматы, ријакарлығы ифша едир вә тәкчә Азәрбајчанын дејил, бүтүн Шәрг аләминин хлестаковларыны, чичиковларыны, сабакевичләрини кәскин гәләмлә гамчылајырды. О да Гогол кими өзбашыналығын, зоракылығын гаты дүшмәни иди.

Башга габагчыл јазычыларымыз кими, Ч. Мәмәдгулузадә дә Гогол јарадычылығыны Азәрбајчанда тәблиг етмиш, бөјүк сәнәткарын анадан олмасынын 100 иллији мүнәсибәтилә «Молла Нәсрәддин» мәчмуәсиндә чап етирдији фелјетонда онун јарадычылығына чох јүксәк гүјмәт вермишдир.

Азәрбајчан халгы Гогол әсәрләринин бүтүн күллијјаты илә јалныз Совет һакимирјјәти дөврүндә таныш ола билмишдир. Онун 6 чилдән ибарәт олан бәди әсәрләри дилимизә тәрчүмә олунмуш вә минләрлә охучу тәрәфиндән севилә-севилә охунмагдадыр.

Гардаш рус халгынын бөјүк әдиби Гоголун јарадычылығыны халгымыз һәмишә севир вә јүксәк гүјмәтләндирир.

Сабит РӘҺМАН.